

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2001 m. vasario 10 d.

Nr. 29 (6)

Saturday supplement Vasaris 10, 2001

No. 29 (6)

Lietuvninkas iš Tasmanijos

Danutė Petrauskaitė

Mažosios Lietuvos patriarcho Martyno Jankaus palikuonys Antrojo pasaulinio karo metais buvo išblaškyti po visą pasaulį. Gelbėdamiesi nuo nacių ar rusų, jie ieškojo prieglobsčio įvairiose šalyse, tačiau ne vienas žuvo. Patriarcho vaikaitį Endrių Jankų, gimusį 1929 m. Drevernoje, likimas 1947 m. nubloškė net į Australiją. Jam teko iškeisti didelį materialinį nepriteklį, dirbti sunkius fizinius darbus. Universitetinio išsilavinimo nepavyko įgyti, nes, anot paties E. Jankaus, australai karo pabėgėlius atsižvelgė į savo kraštą kaip vergus.

„Dirbam visi su kirkom ir kas tuvais kaip kokie sibirietiai. Vieni darbe užsimušė, kiti pasikorė ar nusišovė — neišlaikė pusiausvyros kokioje saulėje, kokie tarp kengūrų, lapių ir nekenčiamų anglosaksų, kurie buvo baisėsi už nacių. Niekas mumis nesirūpino. Tiems, kurie, dar būdami vaikai, su tėvais atvyko į Australiją ir čia baigė gimnazijas, pavyko išeiti aukštesnį mokslus. Mano metų viengūnams reikėjo įrodyti, kad Europoje baigtas mokslas. Jeigu įrodymus ir turėjai, vis tiek į universitetą nepriimdavo — sakydavo, kad dokumentai suklustoti“.

E. Jankus, kurį laiką Australijoje kases geležies rudą, 1953 m. šią šalį paliko. Jam pasirodė, kad ji 50 metų buvo atsilikusi nuo Europos. Kiek pabuvęs Vokietijoje, jis ilgėsiu laiku apsisprendė Anglijoje — dirbo gerai mechanizuotose anglių kasyklose ir kartu mokėsi. Po to išvyko į Kanadą, tačiau, praleidęs ten porą metų, vėl grįžo į Australiją — Tasmanijos salą. Nors buvo dirbęs laivyno ir igijęs motoristo kvalifikaciją, visgi savo gyvenimą susiejo su kalnų inžinieriaus darbu. Jis, kaip šios srities specialistas, buvo aukštai vertinamas. Jam buvo patikėti ir Tasmanijos hidroelektrinės tunelio darbai, ir Fidži salyno kasyklų aukso gavyba. Po kelerių metų E. Jankus įsteigė savo firmą, kuriai vadovavo 25 metus. Didžioji jo gyvenimo dalis prabėgo kasant urvus, gręžiant uolienose skyles, statant pylimus, sprogdinant kalnus, ieškant aukso ir kitų mineralų. Šiuo metu jis jau pensininkas, tačiau nesėdi, susidėjęs rankų: domisi įvykiais Lietuvoje, aktyviai dalyvauja vietos lietuvių visuomeninėje veikloje, daug laiko skiria mylimoms rožėms, kurių savo „plantacijose“ užveisė net apie 200 rūšių, rašo gyvenimo prisiminimų knygą. Lankydamasis daugelyje šalių, giliai besiraudamas po žeme ir ilgas metus gyvendamas kengūrų krašte, jis niekad nepamiršo esąs lietuvninkas.

Visą laiką E. Jankus domėjosi Prūsijos ir Mažosios Lietuvos praeitimi, šio krašto okupacija. Jis naršė po anglų ir amerikiečių archyvus, studijavo istorines knygas, nepalaidavo pro akis nė vieno informacinio šaltinio, galinčio pateikti vienokias ar kitokias

Endrius Jankus.

žinias apie jo gimtinę. Kartą E. Jankus internete aptiko skelbimą, kuriame buvo prašoma atsiliepti žmones, ką nors žinančius apie Šilutės apylinkių gyventojų emigraciją į Texas valstiją. Tame skelbime buvo išvardintos ir lietuviškų pavardės, kada E. Jankaus girdėtos tėvų ir giminių suveigos. E. Jankus į tą skelbimą atsiliepė ir pradėjo susirašinėti su JAV gyvenančia P. Hand. Ši moteris visą laiką buvo ištikinusi savo vokišką kilmę, bet, kai pradėjo rinkti šeimos relikvijas, aptiko nemažai dokumentų, patvirtinančių jos prūsišką kilmę, ir laiškus, parašytus gotiškais raidėmis jai nesuprantama kalba. Tų laišku jai niekas negalėjo iš-

versti. P. Hand kreipėsi pagalbos į E. Jankų, tačiau ir šis pradžioje buvo sutrikęs — siuntė vieno laiško fragmentą Mažosios Lietuvos istorijos tyrinėtoji Albertui Juškai — Klaipėdos universiteto docentui, taip pat pažįstamam lietuviui Vokietijoje. Tačiau ir jie negalėjo įskaityti to, anot vieno JAV profesorius, „prūsų-vokiečių muzikų žargonu“. Tuomet ėmėsi darbo pats E. Jankus su jam būdingu ryžtingumu. Atradęs savo bibliotekoje K. Donelaičio Metus, 1940 m. leistus Lietuvoje ir knygos gale įdėtą prūsų kalbos žodyną bei K. Donelaičio raštų faksimilę, buvęs kalnakasys iš karto nustatė, kad laišku ir Metų raidynas yra tas pats. Vokiečių kalbos žinios bei atmintyje likusi lietuviškų šneka jam padėjo tuos laiškus iššifruoti. Pasirodė, tai buvo susirašinėjimas tarp lietuvių, emigravusių į Texas valstiją ir likusių Mažosioje Lietuvoje. Tačiau tuo E. Jankus nepasitenkino — jis laiškus apibendrino, pabandė išskirti svarbiausius juose aprašomus įvykius, liudijimus apie pirmųjų lietuvių gyvenimą Texas. Taigi, jis ne tik pradžiugino P. Hand, bet ir atliko nepaprastai svarbų darbą, turintį išliekamąją istorinę vertę. E. Jankaus straipsnį ir pateiktu skaitytoms.

Lietuvninkai Texas valstijoje

Endrius Jankus

Beveik prieš 150 metų lietuviškai, gyvenantys Šilutės apylinkėse, subruzdė emigruoti į Ameriką, Texas valstiją. Vienas pirmųjų buvo Davidas Stanchos, gimęs 1822 m. Oznugariuose, ir jo žmona Dora Scholze, gimusi 1824 m. Jie atvyko į Texas (Witt ir Goliad apygardą) 1852 m. Po metų atsikėlė dar trys Mertinų šeimos iš Šakūnų, o 1854 m. atvyko net septynios Lundschenų šeimos iš Akmeniškių. Po jų sekė trys Joniškių šeimos iš Rūpalkių ir devyniolika Kirlickų šeimų iš Kirlikų. (Kirlickai buvo už Verdainės, abi šios vietovės buvo panaikintos arba prijungtos prie Šilutės 1910 m.). Emigracijos banga atslūgo 1874 m. rugpjūčio 15 d., kuomet Texas apsigyveno apie 70 šeimų, tarp jų — Gutzai, Juzai ir Mostečiai.

Lietuvninkai į Ameriką atsivežė savo šnektą, papročius ir maldaknyges, spausdintas Karaliaučiuje. Jie susirašinėjo vienas su kitu ir palaikė ryšius net su pažįstamais ir draugais Šilutės apylinkėje. Laiškai buvo rašomi gotiškais raidynais, kurių vartojo ir K. Donelaitis, rašydamas Metus.

Pirmieji emigrantai, Stanchos šeima, įsikūrė šešios mylios nuo Yorktown ir ūkininkavo dideliame žemės plote. Kadangi čia buvo tik pie-

vos, tai jie, vėliau praturtėję, nupirko 50 akrų miško kitoje apylinkėje, kad turėtų malkų ir statybinės medžiagos. Skaitant išlikusius lietuvių laiškus, galima susidaryti vaizdą, kaip jiems sekėsi, kiek buvo jų rūpestiai ir darbai. Palyginti jie gana greitai įsigijo ūkius. Tai rodo, kad jie atvyko ne tuščiomis pinigėmis. Viena dalis giminių ūkininkavo, o kita dirbo įvairius kitus darbus, daugiausia kaip vežikai, gabendami prekes iš Galveston uosto į įvairias Texas vietoves. Kai kurie lietuviškai statė trobas ir trinau rūbais. Moterys ėjo tarnauti pas turtingesnius ponus. Užsidirbę pinigų, jie vis daugiau pirkto žemės ir gražino sodybas. Bet jų gyvenimą slėgdavo įvairios tragedijos, karai, banditai ir sunkūs darbai.

Išlikusioje dokumentacijoje yra užfiksuota, kad Konfederacijos laiku, kai abi Amerikos dalys susijungė, bet dar nebuvo nusistovėjęs gyvenimas ir banditų gaujos siautė po visą valstiją, apipilėdamos gyventojus, išveivę iš Mažosios Lietuvos sodyboje Smith Creek jau buvo pastatytas viešbutis ir malūnas. Sodybos gyventojai buvo iškase į gilų šulinį, kuris yra išlikęs iki šių dienų, kaip ir malūno akmenų girnos. Siautėjant banditams, buvo nutarta pakasti 90,000 auksinių, kurie iki šios dienos

Paminklinės lentos įrašas: „Lithuanians in Texas. Among the many European immigrants arriving in Texas in the mid-19th century was a small group of Lithuanians who settled in the Yorktown vicinity of Dewitt County. Due to their eventual assimilation with the numerous German immigrants in the area, the Lithuanians and their contributions to the history of this region were overlooked for generations.“

Records reveal that the first Lithuanian family to settle in this area probably was that of David and Dora (Scholze) Stanchos. They arrived about 1852, making them among the earliest documented Lithuanian immigrants to America. By 1874 they were joined by about 70 more immigrants, most from the province of Gumbinnen in what was then part of East Prussia. Leaving their homeland for a variety of religious and political reasons, the Lithuanians arrived in Texas primarily through the ports of Galveston and Indianola.

Establishing farms in the area, the Lithuanians became American citizens and contributed to the history and culture of this area. Men from the community fought on both sides of the American Civil War. A small graveyard south of Yorktown known as Joniškių Cemetery contains the interments of many of these early settlers. (1994)

nėra surasti. Tik keletas išmėtytų monetų buvo aptikta palei upelio krantą.

Atrodo, kad pirmoji lietuvių karta tuokėsi su savo tautiečiais, o jau antroji kūrė mišrias šeimas su vokiečiais. Tokiu būdu lietuviškai, vėrtė amerikoniais, išnyko. Tačiau yra išlikusių ir lietuvių pėdsakų.

Vienas dabartinės Yorktown miesto tarybos narys yra Oswaldas Joniškius. Jo senelis, prasidėjęs Pilietiniam karui, nenorėjo pasirinkti kariuomenės už vieną pusę, tad pabėgė į ten praleidė karo metus. Sugrįžęs po karo, jis iškilo kaip dosnus ir sąmoningas bendruomenės narys. Joniškius pavarde yra užrašyta net keturiuose kertiniuose miesto pastatų ir bažnyčių akmenyse. Kelios Yorktown gatvės taip pat turi lietuviškus pavadinimus.

Buvusi Joniškių sodyba randasi 2,6 mylios nuo pagrindinio kelio, vedančio iš Yorktown į Weesatche. Tai buvo Jono ir Marijos (Kerlich) Joniškių šeimos kapinės, įkurdintos nuosavoje žemėje. Dabartinis jų savininkas — proanokas Williamas Ideus. Ten palaidoti gimė — per 30 šeimų narių.

Vieno kapo užrašas byloja: „Christopher (Kristupas) Kirlicks, gimęs Prūsijos kara-

lysteje, Gumbinės valdomoje apskrityje, miręs Yorktowne 1869 m. spalio 18 d. F. W. Kirlicks, gimęs Heydekrugėje, Rytų Prūsijoje, miręs 1869 m. spalio 18 d. Tame kape, kuriame ilgsi dviejų žmonių palaikai, glūdi didelė tragedija. 1869 m. rugsėjo 24 d. Thomas Lockhartas iš Houstono miesto buvo mirtinai sužalotas peiliu po apsilankymo keliaujančiame Meksikos karte. Kalninių buvo nustatytas Kristupas arba Jonas Kirlicks. Tų pačių metų spalio mėnesį Kristupas Kirlicks buvo areštuotas Ford Bendo apylinkėje ir nugabentas į apygardos kalėjimą Houstone. Buvo kalbama, kad jis lygtai prisipažino esąs kaltas. Nors jis jau buvo areštuotas, tačiau jo paieška, anksti paskelbta po visą Texas valstiją tęsėsi.

Jos šeima ir gimėnės buvo emigrantai iš Mažosios Lietuvos, Šilutės apylinkės Kirlikų kaimo, įsikūrę 1857 m. Smith Creeke, kurios mylios nuo Yorktown. Tą tragišką dieną de Witto apygardos šerifas atstovas Edward Faust ir šerifas kapitonas Henry G. Wood bei kiti keturi vyrai nuvyko į Catherine Kirlicks sodybą ir ėmė klausinėti, kur yra jos anukas, kaltinamas nužudymu. Kirlickų šeima, nežinodama, kad jis jau uždarytas į kalėjimą, pasakė,

kad jo nėra namuose ir nežinia, kur jis randasi. Žodis po žodio ir kilo gincas. Kazkas išsitraukė ginklą. Šūviai pasipylė po visą sodybą. Kai šaudymas liovėsi, keturi vyrai — šerifo atstovas Faust, šerifo kapitonas Wood ir du Catherine sūnus — Kristupas (tėvas apkaltinto asmens) ir jo brolis Williamas — gulėjo nušauti. Kai kurie šios tragedijos liudininkai tvirtina, kad Mrs. Kirlicks (galbūt Kristupo žmona Marija arba Catherine) buvo sužeista susišaudymo metu ir mirė nuo žaizdų. Tačiau oficialių žinių nėra, kad kažkur moteris būtų mirusi nuo žaizdų (Marija mirė 1874 m.). 1869 m. spalio 23 d., praėjus penkioms dienoms po šių įvykių, vyriausioji teismo tarėja Huostone jaunąjį Kirlicką išteisino.

Tragedijos metu Williams Kirlicks tėvų ūkyje nebegyveno, bet buvo atvažiavęs susitvarkyti dalies jam priklausiančios sodybos, kad, ją pardavęs galėtų pradėti naują gyvenimą su savo jauna žmona Wilhelmina Bering, kurią buvo vedęs 1869 m. rugpjūčio mėnesį. Kartu su juo žuvęs brolis Kristupas, 1861 m. tarnavo kareiviu Texas pulko D kuopoje. Našle likusiai jo žmonai Marijai Thrump (Drump) teko rūpintis penkais sūnumis — John, Christopher, George, William ir Michael.

Pirmasis sūnus John, Pilietinio karo metu tarnavęs sąjunginėje kariuomenėje New Orleans, labai pergyveno dėl šio įvykio. Jis perkėlė savo žmoną Libradą Mason ir sūnų Johanną Williamą (duktė Mary gimė vėliau) į Ruby, Arizoną, ir pabėgė pavarde į McNally. Tėvas ir sūnus tragiškai žuvo kasyklose avarių metu.

Antrasis sūnus Christopher vedė Metą Myer ir apsigyveno Weesatche, TX. Jie turėjo penkis vaikus, iš kurių keturi sulaukė brandaus amžiaus.

Trečiasis sūnus George Edward vertėsi kalvio amatu. Jis vedė Johanną Steffens Galvestone ir persikėlė į Tazewell Country Illinois valstijoje. Po žmonos mirties vedė antrą kartą ir susilaukė dar dviejų vaikų (iš viso turėjo penkis). Mirė St. Louis, Missouri valstijoje 1931 m.

Ketvirtasis sūnus William F. vedė Mary Stanchos ir apsigyveno Ecletto, TX, kur augino devynis vaikus. Trys jų kūdikiai buvo palaidoti Šv. Petro evangelikų kapinėse Yorktown.

Penktasis sūnus Michael vedė Mary Kroschel ir liko gyventi tėvų sodyboje, kur augino devynis vaikus, bet vieną palaidojo dar gana jauna.

Dabar Catherine Kirlicks palikuonių yra per 1,000. Jie gyvena įvairiose Texas valstijose apylinkėse ir kas metai vieną vasaros sekmadienį susirenka į Yorktown. Išlikusioje korespondencijoje yra užfiksuoti jų nuotyčiai, darbai ir vargai.

Ūkininkaujant jiems, matyt, visai sekėsi. Kartą buvo apkūsti, kad įdeginė savo ženklais kito ūkininko gyvulius. Buvo užvesta byla, kuri tęsėsi gana ilgą laiką, bet, kaip baigėsi — neaišku, nes ta tema prapuolė iš jų laišku.

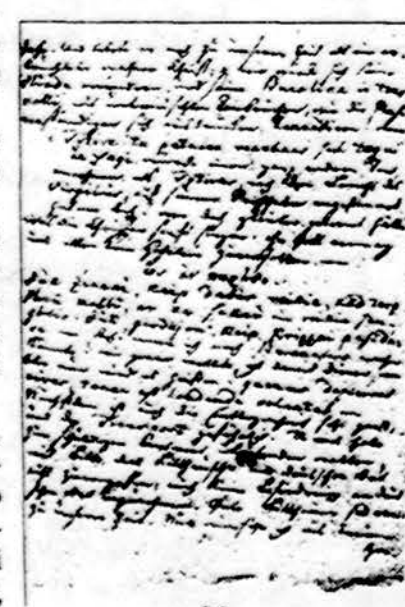
rui, dauguma lietuvių nenorėjo stoti į kariuomenę. Mat, toje Texas dalyje, kur jie gyveno, vergų nebuvo, tad atsikėlę imigrantai galvojo, kad kovos yra ne jų reikalas. Vis dėlto daugelis jų turėjo prievartą tarnauti priešiškos kariuomenės pusėse.

Viena įdomiausių yra Jurgio (George) Lundscheno istorija. 1862 m. jis buvo pašauktas į Texas pėstininkų Šesto pulko Pirmą kuopą. Tų pačių metų gegužės 22 d. šiam pulkui buvo įsakyta žygiuoti į Arkansas. Per pirmą susiremimą Texas pėstininkai buvo paimti į nelaisvę, išodinti į laivus ir išplukdyti Mississippi upe į Springfield (Illinois valstija) belaisvių stovyklą. Šioje stovykloje siautė įvairios epidemijos, truko maisto, gyvenimo sąlygos buvo tokios blogos, kad belaisviams leido prisiesti tarnauti Sąjungininkų kariuomenėje. Tokiu būdu 1863 m. balandžio mėnesį Jurgis Lundschenas pateko į Illinois valstijos 16-osios kavalerijos D kuopą, tačiau tų metų lapkričio 24 d. iš jos pabėgo ir, anot oficialių dokumentų, išsinešė sąjungininkų pistoletą, diržą, lėkštę, vieną anklodę, pentinus ir gilzių dėžę. Tačiau į namus sugrįžo tik 1865 m. (matyt, kur nors slapstėsi), ir mirė 1903 m. rugpjūčio mėn. Jo paskutinioji žmona gyveno iki 1912 m. kovo 17 d.

Texas kariuomenėje tarnavo ir Kristupas Kirlicks, kuris savo broliui 1861 m. kovo 29 d. rašė, kad sugrįžo iš San Antonio sužeistas ir silpnas.

Idomus M. Kirlicko laiškas, rašytas iš Houstone 1880 m. Jame minimas kunigas ir profesorius F. Kuršaitis, lankęsis Texas valstijoje. Jis ten laikė pamaldas kambaryje, kuriame tilpo dešimt žmonių, bet nekvietė nė vienos moters. Jam vazinėti veltui buvo parūpinas vežimas.

1960 m. P. Hand, gyvenanti Texas valstijoje, pradėjo tyrinėti savo šeimos genealogiją. Visą laiką ji galvojo, kad esanti vokiečių palikuonė, bet netikėtai atrado, kad jos protėviai yra kilę iš Mažosios Lietuvos. Jos ir Texas istorijos komisijos deka 1995 m. birželio 3 d. Yorktown mieste buvo pastatyta paminklinė lenta pirmųjų emigrantų lietuvių garbei. Šioje lentoje yra aprašyta pirmųjų lietuvių, emigravusių į Texas, istorija, minimos jų pavardės bei gimtosios vietos ir teigiama, kad jie, tapę Amerikos piliečiais, inėse nemažą indelį į šios šalies kultūrą.

Kristijono Donelaičio rankraščio faksimilė.

Lietuvių dailės muziejus žengia į 2001-sius

Trijų autorių: Jono Dvariško fotografijos, Vaivos Senkutės piešiniai ir Mindaugo Vitkausko vitražai.

Mes dainingi. Taip galvoju apie lietuvius, lietuvių tautą, žmones, pasklidusius plačiai pasaulyje, ieškančius gyvenimo gerumo ir tuo pačiu savos gyvenimo prasmės. Ar galėjai pagalvoti, važiuodamas į Lietuvos dailės muziejų, šių duktantųjų metų sausio 20-os vakarą, į trijų autorių parodos atidarymą, kad tai pasitvirtins pačiu netikėčiausiu būdu, sedėsi pilnutėleje muziejaus saleje ir kartu su „Delčios“ ansamblio dainininkėmis nuosirdžiai, džiugiai, gal kiek nostalgiskai niūniausi, ar visu balsu trauksi romansą apie juodą suknį su raudonais guzikais. Etnografinis — folklorinis ansamblis „Delčia“, kaip prisipažino vadovė, susibūrė, pasiilgęs tikrųjų autentiškų liaudies dainų, kurios surinktos, keliaujant per Lietuvos žemę iš kaimo į kaimą, iš sodybos į sodybą, lietuviško kaimo gryčiose, močiutų išdaižuotas, kad išsaugotų, kad plačiau paskleistų. Algimanto Kežio pakviestas padainuoti, atidarant pirmąją šių metų parodą Lietuvos dailės muziejuje, suprato, kad ne tik dainas galima iš senovės prikelti, kad iš tolimos praeities išsaugotus, išslapstyti fotografuotus, lygiai taip pat nuosirdžiai ir kruopščiai sutvarkę, Marytė ir Vidas Nemickai siūlo mūsų dėmesį — grožekites, prisiminkite tą tolimą tėvų ar senelių, prosenelių gyvenimo laiką, užfiksuotą iki šių laikų nežinomo fotografo, praskleiskite laiko klodą, nes tai, ką matome ekspozicijoje — kadrai iš 1933–1940, jau niekada nebus pakartoti ir tik išlikęs gyventi gerųjų širdžių bei rankų sušildyti.

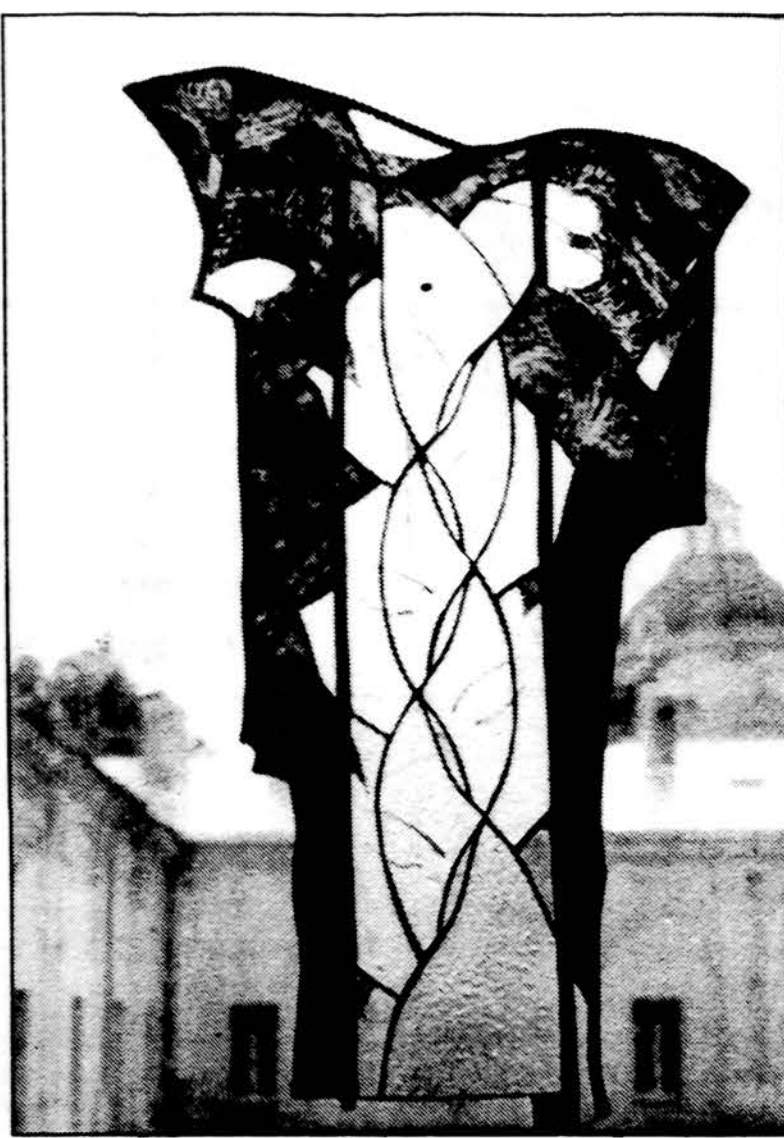
Tai akimirkos, kai į mūsų mintis įsiveržia senieji laikai. Vaizdas yra ideali terpė, kurioje pasaulis ir daiktai išskleidžia stiprią savitaigą jėgą ir priverčia fantaziją atsiverti. Kai kuriems čia susirinkusiems tie metai smarkiai nutolę, gal vaikystėje regėti, o gal tik iš pasakojimų nujauciami, bet didesniame jaunų žiūrovų būriui tikrai nematyti, nežinomi — ir galimas daiktas, kad mes visi šiuose, nuo išnykimo išsaugotuose, kadruose ieškome savosios tirtijos, savų šaknų, stengiamies susigrazinti tuos skaidrius prisiminimus. Fotografija parodo, koks yra, koks buvo pasaulis be mūsų pačių. Tikiau, kad fotografavimo džiaugsmas yra objektyvus džiaugsmas, ir dabar, tą vakarą, o vėliau, Lietuvių dailės muziejuje kiekvienas savaip jį pajunta. Gal pajutusios jau praeito šimtmečio trisdešimties metų nuotraukų skleidžiamą nuotaiką, „Delčios“ dainininkės atsiliepė seniai negirdėtai romansais ir taip, kaip senovėje, dainavo: ramiai apie mirtį, apie gyvenimą, meilę ir taip jaukiai kaip „namuose“, kad net raginti nereikėjo, kai visi kartu uždainavo.

Parodos atidarymo vakarą buvo sutiktas ir fotografo Jono Dvariško fotonuotraukų *Lietuva 1933–1940*. Galerijoje išleistas katalogas. Nors *Drauge* jau skaitėme fotografo Jono Dvariško foto juostų išlikimo mistinę istoriją, vėl noriu pacituoti kelis žodžius: „Susitikęs su Petru Ažuolu Brooklyne prie Sv. Mergelės Marijos Apreiškimo bažnyčios, prelatas Juozas Antanavičius atidavė tas nuotraukas Petriui Ažuolui ir prašė kaip nors parodyti jas pasauliui. Mes mėginame tai ir padaryti. Marytė Ažuolaite-Nemickienė ir Vidas Nemickas“. Vartau knygą ir vis galvoju, kokia laimė, kad yra šie žmonės, pajutę ir įvertinę nuotraukų vertę, rodantys jas pasauliui.

Parodoje, kurią atidarė A. Kežys, trys autoriai, visi iš

Lietuvos: šalia Jono Dvariško nuotraukų, galime susipažinti su taip retai parodų salėse eksponuojama kūrėja — tai piešiniai. Autorė Vaiva Senkutė iš Kauno, būsimoji baldų ir grafikos kūrėja, bebaigianti studijas Vilniaus Dailės akademijoje. Laisvalaikio pomėgis — piešti žmones, esančius, ateinančius, nueinančius, išnykstančius. Paveikslėliuose — piešiniuose gražiai atskleidžia žmogiško solidarumo, palaikymo, pritarimo, simpatijos tam piešiamam objektui mintis. Kaip „žvilgsnis pro langelį“ — matomai tai modernu, ramu, tvirtą piešinį pridengti lango rėmu ar nedidele plokštumėle. Su lengva doze primitivumo ir kažkiek ironijos piešinius papildė lengvai geometrizuotų formų tapybos lapai. Kūrybos kryptis tik nujaučiama ir ji kelia daugiau klausimų, bet tai pirmoji pažintis, tad smagu, kad muziejaus direktorė Dalia Šlenienė atranda ir sudaro galimybę susipažinti su įvairiausio meno kūrėjais. Dar rečiau, nei piešiniais, parodose galima grožėtis vitražu. Trečiasis šios parodos autorius — vitražistas iš Vilniaus, Mindaugas Vitkauskas, jaunas, bet jau daug pasiekęs savo profesijoje.

Dabartis — esamojo laiko tarpsnis, kai jauti šios akimirkos žavesį, kai buvimas saleje, šalia erdveje skriejančio skaidraus ir lengvo, plačiai sparnus išskėtusio, paukščio kelia susižavėjimo ir nuostabos jausmus — juk tai vitražas. Esame įpratę, kad vitražas — plono įvairiaspalvio stiklo meno kūrinys, užpildantis angos erdvę ir šviesos srautas, vienas svarbiųjų meninės įtaigos veiksmų, krentantis į patalpą, suteikia jai šviesią, žaizduojančią, net mistinę nuotaiką. Tiksliai spalvos prasmę žinojo kūrėjai, kepdami žaliai, mėlynai, raudonai ar auksu spindinčius plonus vitražinius stiklus, švino juosteles suriš-

Mindaugas Vitkauskas. „Tekantis šaltinis tekančios saulės šalyje“. 1994 m.

dami į vieną kompoziciją.

Mūsų laikmetyje vyksta įdomūs dalykai: menų susiliejimas — nubrėžti griežtą ribą tarp atskirų dailės šakų darosi vis sunkiau, (bet ar reikia) sąvoka iškeliamą į pirmą vietą, o medžiaga lieka tik priemone meninei idėjai išreikšti. Atrandamos naujos technologijos, eksperimentuojamos formos. Vienas tų kūrybinių, plačiau ieškančių menininkų yra vitražistas Mindaugas Vitkauskas.

1995-ais metais, baigdamas studijas Vilniaus Dailės institute (dabar Vilniaus Dailės akademija), jau džiugino vitražo gerbėjus ir žinovus; jo įspūdingi vitražai papuošė Niudoje esančius prezidento poilsio namus. Tai labai didelis darbas, pareikalavęs net trijų kruopštaus kūrybinio darbo metų. Jo vitražai puošia Vistula Duna viešbučių kompleksą ir restorano patalpas Kanarų salose, Ispanijoje, Marijampolės Vargdienių seselių viešnuolyno, Kardiologijos centro Vilniuje ir kitų visuomeninės paskirties ar privatių pastatų interjerus. Mindaugas yra iš tų žmonių, kurie didelių darbų padaro be jokio savireklamos triukšmo: „Neturiu laiko reklamai, darbas prie vitražo atima mano visą laiką“. Pastatų interjerams dažniausiai kuriamas klasikinis vitražas. Studijuodamas susidomėjo ikonomis, mintis išsiliejo nedideliais vitražais, greitai pasklidusiems po pasaulį.

Mindaugas primena, kad jo diplominio darbo vadovu sutiko būti žinomas prof. dailininkas vitražistas K. Morkūnas. Įvertino studentą, kuris jau buvo šioje srityje gerai pasidarbavęs, puikiai išgilinęs ir nepaprastą vitražo gamybos technologiją, jau nuo pirmo kurso dirbdamas žinomiau-sioje Vilniaus Dailės kombinato vitražo dirbtuvėje. Tai buvo puiki amato mokykla, todėl dabar, tuo metu, kai neturi rimtų užsakyimų: „Lietuvoje dabar sunki finansinė situacija, sako — be stogo negali gyventi, o be vitražo gali“, tai, kurdamas mažuosius parodinius vitražus, viską atlieka pats: daro glazūrą, kepa stiklą, stikluosius tvirtina folija. Jo parodiniai darbai atlikti Tifoni technologija. Kaip pats paaiškina: „Ši technologija atpalaiduoja liniją — gali paįsyt

kaip pieštuką; kokį stiklą išpjausi, tokį ir įdėsi į vitražą, o su švinu to nepadarysi“.

Jo „Skrydis“ prikausto žiūrovo dėmesį, vitražo technika sukurta skulptūra „Mintis“ siūlo giliau susimąstyti. Tai moters kūnas: pečių linija, rankos, liemuo, stikle sustingęs judesys. Metus laiko neatitraukdamas ją kūrė, labai sudėtingos pasvirusios jungtys, o ir instaliaciją buvo sunku įrengti, vitražas turi švytėti iš vidaus. Vitražą tradiciškai formuoja remas. Parodoje esantys kūriniai taip pat turi rėmą, tačiau jų kontūrą tirdo neramus temos prasi-verzimas. Spalvomis ir linijų perspektyva vitražas išgaunamas tolis, bet menininko mintis žengia toliau, jis sukuria dvilukus vitražus. „Sode“, „Raudona meilė“, „Glėbyje“, ir kituose daugiasluoksnė faktūra sukuria iliuzinę gilumą, spalvos ima pulsuoti. Jo vitražuose darniai sutaria emocionalumas ir racionalumas pradai, spalvų skambėjimas, gera kompozicija. Šalia spalvos, linijos, silueto, autorių mėgsta stiklo plokštumą padengti piešiniu — „Menulis katinėlis“, „Tuntas“, „Žirgeliai“, „Puodyne“, nevengia dekoratyvumo, ornamentikos. Metaforiškas požiūris į realybę leido sukurti savo ženklų sistemą, formų žodyną. Iš pirmo žvilgsnio gausūs ir įvairiausi Mindaugo kūrinių motyvai sukurta į gyvenimo meilės temą. „Jeigu aš piešiu meilę, tai turi būti šviesiau nei rojus — sako menininkas. — Jeigu aš piešiu rojų, tai turi būti šviesiau nei meilė. Jeigu aš noriu nupiešti moterį, tai turi būti moteris, kurią aš myliu. Lengva ir skaidri“.

Meilės tema gyvenimui, kūrybai, žmogui, mūsų istorijai, paslapties išsaugojimui jungia ir vienija šias tris parodas. Tokį įvairialypį meną šiuo metu galima surasti Lietuvos dailės muziejuje Lemonte. Ir ten visada galite išgulti meno kūrinių, vienintelė vieta Amerikoje kur galite gauti M. K. Čiurlonio kūrybai skirtų leidinių, gaidų, paveikslų repordukcijų, muzikos diskų. O jeigu domitės heraldika, norite turėti savo šeimos herbą, paieškokite muziejuje Mindaugo Vitkausko, jis galės jums jį sukurti.

Laima Krivickienė

Kai aktorius grįžta iš gastrolių

Pasibaigus X Teatro festivaliui Čikagoje, aktorius Petras Venslovas išskubėjo į Kauną, kur jo jau laukė kita šventė. Valstybės teatras rengėsi savo 80-ajam jubiliejiniam gimtadieniui. 1920 metais gruodžio 19 dieną H. Zudermano 4 veiksmų drama „Joninės“ (rež. J. Vaičkus) buvo padėtas pamatas Valstybės teatrui. Nuo to laiko daug vandens nutekėjo, sukosi istorijos ratas — keitėsi režisieriai, aktoriai, repertuaras. O teatras kvietė, tebekviečia ir vilioja savo rampos šviesomis anapus ir šia-pus Atlanto esančius. Aktorius Petras Venslovas atidavė šiam teatrui beveik 30 savo gyvenimo metų, taigi jam ir teko didelė atsakomybė už šventės parengimą. Daugiau nei simboliška, kad XX šimtmečio pabaigoje — ir Ten ir Čia vyksta teatro šventės. Tai dar kartą įrodo, kad teatras gyvas, ir dar ilgai gyvuos. Reikšminga ir tai, kad toks profesionalus aktorius, kaip P. Venslovas, buvo tas tiltas, kuris sujungė abu krantus, abi šventes, abu teatrinis gyvenimus, lyg patvirtindamas mano teiginį apie amžiną teatro buvimą. Šios didelės šventės jam, profesionalui, buvo dviasis atgaiva ir palaima. Pasibaigus džiaugsmingam teatriniam šurmuliui Kaune, kalbinu aktorių jo darbo vietoje — teatre.

— Aktoriai, teatrinis gyvenimas Lietuvoje žinomas, o kaip, sakykite, Čikagoje vyko šventė, kas paliko didžiausią įspūdį? Ka pajutote būdamas ten tarp bendraminčių?

— Nors dabar jau žiema ir Čikaga užklota storu sniegu sluoksniu, bet mano atmintyje tas vėlyvas ruduo aname tūkstantmetyje, kai Čikagoje lijo, bet nemazda dalis lietuvių vakarais rinkdavosi į Jaunio centro. Koks susitikimų džiaugsmas, spindintys veidai, juokas.

Tai — šventė, dešimtoji tautinio teatro šventė. Visi renkasi į didžiąją salę, kad patirtų į nieką neiškeičiamą teatrinį išgyvenimą. Rodos, girdi tą tylą, tą norą išgirsti ir suprasti nuo scenos sakomą žodį. Žinoma, komiškas situacijas palydi žiūrovų juokas ir šypsenos. Kai baigiasi spektaklis — plojimų griūtis, šūksniai „bravo“, laimingi kūrėjų veidai, sveikinimai, gėlės... Argi įmanoma

užmiršti tokią teatro šventę?

— Vienas pagrindinių Jūsų kelionės tikslų buvo dalyvauti, praversti šį festivalį, bet turėjote ir savo aktorinio meno vakarų, žavių susitikimų akimirkų. Gal galėtumėte plačiau apie tai papasakoti.

— Teatro festivalis vyko Čikagoje, Jaunimo centre, bet organizacinis komitetas sumanė tarsi praplėsti festivalio geografiją. Mano vakarai „Vieno aktoriaus teatras, arba antrasis eilėsčio gyvenimas“ buvo surengti New York, Washington, DC, Daytona, Cleveland, Detroit. Esu nepaprastai dėkingas šių bendruomenių vadovams, pagalbininkams. Esu dėkingas visiems, kurie taip šiltai mane sutiko ir įvertino. Tai buvo nuostabi kūrybinė kelionė, lietuviško žodžio kelionė.

Be šių susitikimų organizatoriai patikėjo didelį vaidmenį pačiame festivalyje: mano kūrybiniu vakaru prasidėjo dešimtas teatro festivalis, buvau vertinimo komisijos narys, vadovavau žymenų įteikimo išklėms.

— Ar pajutote išeivijos teatro pulsą? Kuo jis gyvena, kokios kryptys, tendencijos?

— Teatras ne tik atspindi, bet ir kuria gyvenimą. K. Stanislavskis sakė, kad teatras prasideda nuo rūbines. Man rodos, kad teatras prasideda nuo scenos, nuo literatūros. Jis niekada neprasideda iš naujo su kiekviena ateinančia karta.

Kas domisi teatru, žino, kokias tradicijas turi išeivijos teatras, kuriam ypač rūpėjo gera literatūra, t.y. dramaturgija. Antanas Škėma, Algirdas Landsbergis, Kostas Ostrauskas — tai dramaturgai, kurie ne tik rašė pjeses, jie formavo teatro supratimą, mūsų santykį į jį.

Labai džiaugiuos, kad šiame jubiliejiniame festivalyje buvo pagerbtas A. Škėmos atminimas, taip jaudinčiai ir talentingai suvaidinta jo drama „Žvakidė“.

Komedijos mėgėjai irgi nebuvo nuvilti. Jiems buvo skirti T. Rutkausko ir V. Alanto veikalai.

Naujai dramaturgijai atstovavo M. Ivaškevičius. Jo pjesė „Kaimynas“ buvo teigiamai įvertinta Lietuvoje.

Nukelta į 3 psl.

Trijų dailininkų parodos atidarymo metu Lietuvių dailės muziejuje, Lemonte, dainuoja „Delčia“. Jono Kuprio nuotrauka.

Atidarant Jono Dvariško, Vaivos Senkutės ir Mindaugo Vitkausko kūrinių parodą Lietuvos dailės muziejuje, iš dešinės: dr. Vidas Nemickas ir Marytė Ažuolaite-Nemickienė, kurių rūpesčiu Jono Dvariško fotonuotraukoms suteiktas reikiamas dėmesys. Jono Kuprio nuotrauka.

Virginija Paplauskienė kalbasi su aktorium Petru Venslovu, grįžusiu iš viešnagės Šiaurės Amerikoje.

Eglės Juodvalkės autobiografinių apybraižų knygos *Cukraus kalnas* sutiktuose š.m. vasario 4 d. Lietuvių dailės muziejuje, Lemonte. Iš kairės: aktorė Audrė Budrytė, dr. Gediminas Balukas, autorė Eglė, Algirdas Titus Antanaitis, kanklininkės — Genė Razumienė ir Aušra Bužėnaitė.

Susitikimas su karalaite nuo Cukraus kalno

Sekmadienį, vasario 4 d., Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, JAV LB Kultūros taryba surengė jaukia popietę — susitikimą su poete (jau dabar ir beletriste) Egle Juodvalke bei jos vėliausia knyga *Cukraus kalnu*. Gamtai nusišypsojus palankiu žiemės oru, į salę susirinko nemažai Eglės ir literatūros gerbėjų.

Susitikimą trumpa įžanga pradėjo Kultūros tarybos pirm. Marija Remienė, o tolimesnė programos eiga sklandžiai bangavo be pranešimų įsiterpimų. (Kiekvienas svečias prie įėjimo į salę buvo gavęs išspausdintą programėlę.) Nemažai popietės dalyvių jau rankose laikė Eglės Juodvalkės knygą, nekantriai laukdami, ką apie ją pasakys Algirdas Titus Antanaitis, kurio įžvalgumu ir literatūrinio išprusimu ypač pasitikima. Deja, ši kartą teko kiek nusivilti, nes prelegentas pasitenkino tik turinio atpasakojimu, net neužsimindamas apie knygos literatūrinę pusę — stilių,

kalbą, minčių destymą. Jau anksčiau susipažinusiems su *Cukraus kalnu* tas sukėlė nusistebėjimą, o būsimieji skaitytojai pradėjo abejoti, ar nepadarė klaidos, išgydami knygą. Galbūt labiau klausytojus sudomino A.T. Antanaitis, kaip buvusio „Antro kaimo“ prievaizdos, keli sakiniai apie Eglės Juodvalkės dalyvavimą „Antro kaimo“ trupėje.

Antrasis popietės prelegentas — dr. Gediminas Balukas. Kai kam net buvo neaišku, dėl ko gydytojas pakviestas kalbėti apie šią knygą. Abejones išblaškė beveik patys pirmieji dr. Baluko sakiniai: publika sukluso ir su dėmesiu išklause jo paskaitos, apimančios ne tik cukraligės išsivystymą, ligos poveikį asmeniui, ypač, kai cukraligė-diabetas pasireiškia anksti (Eglė pradėjo sirgti, būdama 5 metų amžiaus), bet taip pat šiltai atsiliepė apie knygą *Cukraus kalnas*. Klausytojams dr. Baluko paskaita paliko gera įspūdį, todėl ją prijungiame prie šio

popietės paminėjimo.

Daug gyvumo programon įnešė Eglė Juodvalkė ir Audrė Budrytė, vaizdžiai paskaitydamos porą ištraukų iš *Cukraus kalno*. Taip pat maloniai nuiteikė kanklininkės Genė Razumienė bei Aušra Bužėnaitė, ne tik pakankliuodamos, bet ir padainuodamos. Galima sakyti, tai buvo jų debiutinis pasirodymas platesnei publikai. Reika tikėtis, kad nebus paskutinis ir turėsime dar ne vieną progą pasidžiaugti gražia kanklių muzika bei atlikėjomis. G. Razumienė yra Čikagoje ir Lemonte veikiančios Meno mokyklės (įsteigė ją ir vedė — Ligija Tautkuvienė) kankliavimo mokytoja, o A. Bužėnaitė jau toli pažengusi tų pamokų lankytoja.

Pasibaigus programai, publika apspito *Cukraus kalno* autorę, norėdama įsigyti jos autografa. Ant prekystalio greitai nebeliko nei vienos knygos.

D.B.

Eglė ir jos kova su gyvenimo „bendrakeleive“

Diabeto simptomai jau buvo žinomi Egipto klestėjimo laikais, tik tuo metu liga nebuvo vadinama cukralige ir ligoniniai nekovojo su „cukraus kalnu“, kaip Eglė Juodvalkė.

Yra įvairių diabeto rūšių, bet šiuo atveju kalbėsime apie „Diabetes mellitus“. Tai dažniausiai ir labai aštri metabolinė (lietuviškai — medžiagų apykaitos) liga. „Diabetes mellitus“ liga suseraga apie vienas proc. žmonių. Simptominio diabeto diagnozė nėra komplikota: jeigu paciento šlapume randama cukraus (mediciniškai terminas — hyperglycemija), gydytoji diagnozė yra labai aiški — cukraligė.

Ši liga charakteringa įvairiais medžiagų apykaitos ne-normalumais (metabolic abnormalities) — pakeičia regėjimą, nervus, kraujotaką ir kitus organus. Diabeto simptomai įvairūs ir kai kuriais atvejais nėra per daug komplikuoti. Dažniausiai pacientas kreipiasi pas gydytoją, kai įvyksta staigios ir labai sunkios medžiagų apykaitos apraiškos (acute metabolic decompensation). To pasekmė — diabetinė koma — sąmonės praradimas.

Trumpai paminėsiu genetiką (paveldėjimą). Cukraligė dažnai atsiranda pas asmenis,

kurių šeimos nariai sirgo diabetu, nors paveldėjimo mechanizmas nėra visiškai aiškus. Cukraligės pirminė priežastis yra kasos (pancreas) gaminamo hormono — insulino — trūkumas. Insulinas veikia į angliavandenių apytaką (metabolizmą).

Perskaiciu Eglės Juodvalkės knygą su įdomumu, taip pat turėjau progą pasikalbėti su autore. Diskutavome jos kovą su diabetu. Gydymas ir ligos problemos pasunkėja, ligoniui susirgus jauname amžiuje: Eglė susirgo diabetu,

būdama penkerių metų.

Visi turbūt suprantame, kaip sunku penkerių metų vaikelui išaiškinti cukraligę, o dar sunkiau vaikui suprasti diabeto gydymo eigą. Ligoninukai greitai pajunta cukraligės pasekmes — pakeista ir neskananti dieta, žaidimas su draugais ribojamas, sportas taip pat mažinamas. Vaikai jaučiasi atskirti, negali laisvai draugauti su kitais vaikais, ir dėl to gali atsirasti įvairios psichologinės problemos. Vaisčiai (insulinas) yra duodami įjekcijomis. Tas vaiką pradžia

Eglės Juodvalkės knygos sutiktuose vasario 4 d. Iš kairės: JAV LB Kultūros tarybos pirm. Marija Remienė, *Cukraus kalno* autorė, dr. Gediminas Balukas.

Dramos konkursas

JAV LB Kultūros taryba skelbia Dramos konkursą (dramos, tragedijos, komedijos). Premijų mėcenatas — dr. Jonas Adomavičius. Pirmajai premijai skiriama 2,000 dol. suma, o antrajai — 1,000 — dol.

1. Veikalas turi būti naujas ir niekur neskelbtas, parašytas rašomąja mašinėle; pageidaujama dvigubas tarpas tarp eilučių.

2. Pageidaujama dviejų — trijų veiksmų drama.

3. Veikalo trukmė ne ilgiau kaip dvi su puse valandos.

4. Ne daugiau kaip dešimt veikėjų.

5. Tema — iš lietuvių gyvenimo tėvynėje ar už jos ribų (iš praeities ar šių dienų).

6. Dekoracijų ir pastatymo atžvilgiu pritaikytas nedidelis scenai ir patogus gastrolėms.

7. Premijuoto veikalo autorius (ė), dalyvaudamas (a)

konkurse, suteikia išskirtinę teisę išeivijos teatrams veiklą statyti pasirinktu laiku ir pasirinktose vietose.

8. Nepremijuoti veikalai bus gražinti autorių nurodytu adresu. Veikalą pasirašyti slapvardžiu, siunčiant veikalą, kartu įdėti ir atskirą, užklijuotą voką su autoriaus (ės) pavarde ir vardu, adresu ir telefono numeriu. Ant voko viršaus užrašyti slapvardį. Veikalus prašoma siųsti iki 2002 m. vasario 16 dienos šiuo adresu: Mr. Leonas Narbutis (LB Kultūros tarybos vicepirm.) 216 Main Street Lemont, IL 60439, USA.

Kviečiame Lietuvos bei išeivijos rašytojus gausiai dalyvauti ir praturtinti lietuvių teatrą naujų veikalų derliumi.

Marija Remienė
JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė

Genė Razumienė (kairėje) ir Aušra Bužėnaitė atlieka programą knygos *Cukraus kalnas* sutiktuose vasario 4 d.

je neigiamai veikia. Autorė Eglė apie savo vaikystę daug nepasakoja. Paaugusi ji pradeda pati domėtis diabetu: simptomais, ilgalaikėmis komplikacijomis, gydymu, dieta ir t.t.

Cukraus kalno autorė, daugiau susipažinusi su savo liga, knygos pradžioje lyg ir išsako savo credo: „Jei diabetą cukrininkas laiko priešu, jis toks ir tampa. Jei per daug susilabiuliuoja, jo išdavystės palieka gilius žaizdas. Gal geriausia cukraligę laikyti gyvenimo kelionės bendru, su kurio nepastoviu ir iš anksto nespėjama elgesiu reikia norom nenorom susigyventi“.

Iš knygos puslapių paaiškėja, kad autorės — diabetikės nuomonė apie savo negalias buvo teisinga — cukraligė laikyti gyvenimo kelionės bendrininke. Ligonė liūdi ir verkia, kai diabetas palieka gilius fizines bei dvasines žaizdas, bet ji džiaugiasi po pirmo laimėto mušio su savo priešu, po sėkmingo inksto persodinimo. Kova buvo, tiesa, laimėta, bet karas dar nebaigtas.

Eglė, kovodama su savo „cukraus kalnu“, labai jautriai ir spalvingai aprašo savo ligos eigą. Kartais ji išsivelia į labai pavojingas situacijas ir atsiduria ligoninėje, bet viskas baigiasi laimingai. Antras didysis mušis su diabetu buvo taip pat laimėtas po sėkmingo kasos persodinimo.

Eglės Juodvalkės knyga *Cukraus kalnas* skaičiau ne tik su įdomumu, bet ir entuziazmu. Autorė yra puikiai susipažinusi su ligos komplikacijomis, jas diskutuoja profesionaliai ir spalvingai. Eglė gimė ir augo Amerikoje, gliai patriotiškai ir lietuviškoje šeimoje. Jos lietuvių kalbos žodynas ir literatūriniai gabumai žavi skaitytoją — to galėtų pavydėti ir Lietuvoje gyvenantys rašytojai.

Man baigus medicinos mokslus pokario Austrijoje bei Vokietijoje ir dirbant universiteto klinikoje, teko taip pat klausyti psichologijos paskaitų, kurios buvo įjungtos į privalomas disciplinas. Pamenu

Indrės Tījūnėlienės nuotrauka.

Daiva Karužaitė

NORAI

TARP SUPLYŠUSIŲ POPIERIAUS SKIAUTELIŲ

Tarp dviejų galerijų.

Balansas ir kontra-balansas
atsimuša iš vienos galerijos kampo į kitą
Energija gyva — nuo muziejaus iki galerijos.

Trenkia žaibas
Gyvasis sidabras rangosi žaliųjų pavidalu

Skausmas.

Gimsta vaikas.

Noros suplešyti popierėliai vėl susijungia į stiprią moterį.
Kartu: jos paveikslas ant sienos.
Kartu su vyru.

Kartu su mumis
Gimsta ir paroda.

Kai aktorius grįžta iš gastroliu

Atkelta iš 2 ps. Šį veikalą, kur veiksmas vyksta vienu metu keliais planais, kur realybė persipina su vizija — buvo įdomu stebėti, analizuoti, diskutuoti.

Manau, kad dešimtas teatrų festivalis su jam būdinga žanrine įvairove: drama, komedija, šiuolaikine pjesė, poezija — save puikiai pateisino, tai liudija žiūrovų reakcija, atsiliepimai.

— Iteikėte nemažai apdovanojimų, pagerbėte ne vieną aktorį. Bet visuo met lieka veidai ir vardai, kuriuos norėtumėte atskirai paminėti. Ar Jums, kaip vertinimo komisijos nariui, tokie vardai išliko?

— Manau, kad teatrinę išgyvenimą galima patirti, tik nusimetus visas pareigybės ir prievoles, visus nusistatymus ir kritikavimus.

Žodžiu, buvau ilininis festivalio žiūrovas, kurio supratimu, išeivijos teatras ypatingą dėmesį skiria aktoriui. Yra toks posakis „režisierius numirė aktorijoje“, jis tarsi išnyko, tapo nematomu, bet į sceną išvedė aktorį. Supratau, kad režisieriams mažiausiai rūpi sceniniai efektai, triukai, metaforos... Spektaklių kūrėjai visą dėmesį sutelkė į mizansceną, aktorinį bendravimą, kalbą.

Festivalis buvo turtingas aktorinėmis sėkmėmis, todėl vertinimo komisijai buvo nelengva skiriant žymenis.

Be apdovanojimų, norėčiau pažymėti Eglės Juodvalkės, Dalios Vaisaitės, Arūno Žentiko, Jono Variakio aktorinius darbus iš „Žaltysklės“.

Sauliaus Pauliukonio, Marijos Kalvaitienės iš „Aukuro“, Eleonos Valauskienės ir Ingridos Pivoriūtės iš „Aitvaro“, Amanda Ragauskos ir Alekso Mickaus ryškūs vaidmenys iš Los Angeles dramos sambūrio.

Dar ne vieną aktorinį darbą galėčiau išvardinti, bet artistams geriausias įvertinimas — sales reakcija, kurią jie patys geriausiai pajuto.

— Kokie jausmai apima, pasibaigus teatrinei šventei? Ką palinkėtumėte XI teatro festivaliui, kuris netrukus įvyks šiame naujame šimtmečiuje?

— Pirmiausia linkėčiau, kad jis įvyktų. Kad išliktų visi kūrybiniai vienetai (sveikinimai, jeigu atsirastų ir naujų). Kad neįsiblystų kūrybinis nerimas, ieškojimai ir entuziazmas. Kad spektaklių kūrėjai nesidairytų į šalis, netenkintų publikos reikalavimų, nepataikautų jai, o vestų ją, pasikliaudami tik vienu, savo vidiu balsu ir siekdami tik vieno, kuo geresnio meninio rezultato.

Bet, kad būtų vienuoliktasis teatro festivalis, turėtų įvykti dešimtas, kuriuo galui tik pasidžiaugti ir padėkoti LB Kultūros tarybos pirmininkei Marijai Remienei, festivalio organizacinio komiteto pirmininkui Leonui Narbutui ir visam ruošos komitetui, kad išjudino tokį nelengvą teatro vežimą, į kurį susodino mus visus, kad norėtume tarti tuos patius žodžius: „O brangi lietuviškoji, šventa kalba pri-gimtoji...“

Kalbėjosi
Virginija Paplauskienė

Leidiniai

Kultūrinio žurnalo jubiliejus

Vyresnioji išeivijos karta, be abejo, gerai prisimena Kaune leista kultūrinį žurnalą *Naujoji Romuva*. 1931 m. jį įsteigė ir iki sovietinės okupacijos pradžios redagavo, tuomet garsėjęs kultūrininkas, žurnalistas Juozas Keliuotis, vėliau kalbėjęs sovietiniuose lageruose.

1994 m. *Naująją Romuvą* Vilniuje atgaivino ir iki tragiškos žūties redagavo jaunas kultūrininkas poetas Vaidotas Daunys. Vilniuje, Rašytojų klube įvykusiame šio leidinio 70-mečio paminėjime buvo pabrėžtas ypatingas V. Daunio vaidmuo, šiame žurnale puoselėjant J. Keliuotio tradicijas. Beje žurnalo veikloje ir dabar dalyvauja V. Daunio žmona Raimonda. Pasak dabartinio *Naujosios Romuvos* redaktoriaus Andriaus Konickio, Raimonda dažnai lankosi redakcijoje, kurios darbuotojai ją laiko sava. Ir jubiliejiname vakare ji koncertavo kartu su savo dukromis, saugančiomis šviesų savo tėvelio atminimą.

Kalbėjęs redaktoriaus A. Konickis apibūdino šiandieninį žurnalą. Jo svarbios temos — įvairios Lietuvos kultūros tyrinėjimai, pasaulinės kultūros akirčiai. Nuolatiniam skyrelyje „Lietuvos istorijos atspindžiai“ pateikiamas naujas žvilgsnis į atminimus arba primirštus mūsų krašto istorijos įvykius. Kitame skyrelyje „Mokyklos langas“ spausdinami sėkmingiausios moksleivių, jaunimo įžvalgos ir rimtąją žodinę kūrybą. Spausdinami taip pat pokalbiai su svarbiausiais Lietuvos kultūros žmonėmis, polemikos diskusijos, svarstymai apie teatrą, literatūrą. Žurnale savo straipsnius skelbia Lietuvos filosofai, literatūrologai. Skyrelyje „Vertimų dirbtuvė“ mėginama giliau panagrinėti, sulietuvinėti pasaulinės klasikos tekstus.

Žurnalo puslapiai atviri išeivijos autoriams, rašoma apie užsienio lietuvių kultūrinę veiklą, jos reikšmę Lietuvai. Įdomus 2000 metų paskutiniame *Naujosios Romuvos* numeryje spausdinamas filosofo J. A. Krikštopaitis straipsnis „Kūrybinė išeivijos galia“. Pristatyti prieglobstį suteikusioje šalyje žmonėms sekas įvairiai, rašo autorius. Vieni sugeba savo kūrybinėje veikloje naudotis gimtosios kalbos lobynu. Kitiems užbraukus praeitį, nepavyksta išsivaduoti: jie lieka praeities jau lemtingai „pažymėti“.

Straipsnio autorius J. A. Krikštopaitis per kelių išeivijoje atsidūrusių kūrybingų asmenybių patyrimo prizmę, pavadina gimtosios šalies kultūros lobyną gyvenančiųjų svetur kūrybos pobūdį, pridurdamas, jog žymiosios mūsų tautiečių asmenybės įrodė, kad išeivijoje jų sukurti pasaulinio masto kūriniai, moksliniai darbai, sugrįžę į tėvų kraštą, gali tapti taip pat ir jų tėvynės vertybe. Taip, pavyzdžiui, sugrįžta, pasauline vertybe tampa, A. J. Greimo intelektualinės veiklos rezultatai, praturtinami ir Lietuvos kultūrai. „Lietuvos etnologams atsiranda puiki progą, remiantis A. J. Greimo moksliniu palikimu, daryti kokybinį šuolį: nuo tautosakos bei folkloristikos aprašinėjimo pereiti prie da-

bartinių mitologijos tyrimų metodų, siūlančių semantinio kodo nustatymo būdus, — rašo J. A. Krikštopaitis. — Knygoje *Tautos atminties beieškant* A. J. Greimas paprastai ir akivaizdžiais pavyzdžiais pailustravo naujų metodų taikymą lietuviškų tekstų analizei, tuo žingsniu lyg ir stumtelėdamas mūsų humanitarus iš klasikinio būdo ariamos dirvos vagų“.

Marija Gimbutienė, pasitelkusi Europos mitologijas, folklorą ir lingvistikos įžvalgas, išvydo tai, ko negalėjo pastebėti, kruopščiai ir sąžiningai dirbantys, mūsų mokslininkai, kurių intelektualiniai požirčiai apsiribojo siaura specializacija, toliau rašo autorius. Jis taip pat apibūdina Jono Meką įtaką Lietuvos kultūrai, kino menui: „Globalinės civilizacijos kasdienybė, fiziškai įkalinusi Joną Meką, suteikė jam stiprių impulsų kurti laisvą, dogmas laužantį, savąjį intelektualinį pasaulį, rašoma straipsnyje. Poetas, kinų meno žmogus visur ir visada ieško dar nesužalotų kampelių, kurie sutaptų su gimtisiais Semeniskiais, jam nuolatoto bylojančiais apie dar Neprarastą rojų. Tikros gamtos ir žmogaus prigimties idealas poeto sieloje išaugo kaip ištikimybės kasdienybės stebuklui, panirusiam atminimoje ir etniniame kultūroje. Apie tai byloja visa J. Mekos kūryba

Žurnalas *Naujoji Romuva* išsina keturis kartus metuose. Numerio kaina — 5 litai. Jei kas pageidautų, sakė redaktorius, įvairiais būdais redakcija žurnalą galėtų pasiųsti ir užsienio lietuviams. Redakcijos adresas: Latakų g. 6, 2001 Vilnius; e-mail: nromuva@takas.lt

Naujosios Romuvos red. Andrius Konickis (iš kairės) ir žurnalo atkūrėjo Vaidoto Daunio šeima — dukterys Vita-Marija, Elena, Raimonda Daunienė ir jos dukros Kotryna, Joana. A. Žižiūno nuotr.

ir du pastarųjų metų dokumentai: knyga *Laiškai iš Niekur* ir kalba, pasakyta Vytauto Didžiojo universitete, kai jam buvo įteiktas menų garbės daktaro diplomatas“.

Filosofas J. A. Krikštopaitis paminėjęs ir Australijos žemyną nublokštą, mūsų tautietę poetę Lidiją Šimkutę. Ji neturėjo savųjų vaikystės Semeniskų, kaip J. Mekas, bet Prarasto rojų pasiekė jai dovanoję tėvų kalbą, tapusį jos ištikimybės įrodymu ir savasties raiška.

Algimantas A. Naujokaitis

Lietuvių kalbos lobiai po kukliais viršeliais

Antanas Klimas. *Kalbos puošmenos ir pabios*. Vilnius, 2001 m. Spausdino P. Kalibato II „Petro ofsetas“, Žalgirio g. 90, 2600 Vilnius. Kaina su tartinė; minkšti viršeliai, 80 psl.

Galbūt pro šią, kuliai atrodančią, knygelę nepastebėjus praeitį ne vienas paviršutiniškesnis pirkejas, tačiau prarastų didelį lobį! Po tuo kukliu apdaru slypi masinantys lietuvių kalbos deimantukai, kuriuos, ypač šiuo metu, kai gimtoji kalba teršiamas svetimybėmis antplūdžiu, verta prisiminti, įsisavinti ir vartoti.

Pratarmėje autorius rašo: „Jau seniai žinoma, kad lietuvių kalba yra pati archaikiškiausia, pati senoviskiausia iš visų gyvųjų indoeuropiečių (ide.) kalbų. O svarbiausia yra tai, kad lietuvių kalba turi labai senų bruožų visuose kalbos lygiuose: ir garsyne (fonetikoje, fonologijoje), ir gramatikos sandaroje (linksnuotės, asmenuotės, dalyviai...), ir žodyne, ir sintaksėje (žodžių

tvarka, sakinių sandara), ir žodžių daryboje. ... Antra vertus, lietuvių kalba niekad nėra buvusi senesnė, nerangus dinozauras. Tai gyva, šmaikšti, įdomi kalba, ji pati pridėjo, išrado, sudarė naujų formų, kurių niekad nėra buvę nei ide. prokalbėje, nei kurioje giminiškoje kalboje...“

Ir kaip tik dėl tos priežasties — dėl to lietuvių kalbos gyvumo — ši knygelė verta ypatingo dėmesio, ypač tiems, kurie griebiasi svetimžodžių, tvirtindami, kad savo kalboje neįmanoma tiksliai išsireikšti.

Turinį sudaro kai kurios gramatikos taisyklės (garsai, kirčiavimas, kalbos dalys ir kt.), bet eiliniam skaitytojui bus įdomiau „kalbos šmaikštybės“: gamtos garsai, mišlės, kodėl lietuvių kalbą kita tautai sunku išmokti, vėlnio paminėjimas, įdomūs posakiai (idiotizmas) ir pan. Iš tų įdomių posakių šimtinės siūlome kelis — susipažinimui (psl.53-58):

Vaidžingi posakiai pajavirina, pagyvina kalbą. Pavyzdžiui, jeigu norime pasakyti, kad kas nors turįs labai daug pinigų, galima sakyti:

Jonas turi daug pinigų; Jonas yra labai turtingas; Jonas turi pinigų kaip šieno; Pinigų kaip šieno yra idiomma, reiškianti „labai daug; didelį kiekį; krūvas“... Pvz.: akis draskyti (išdraskyti) — kam įžiliai prikaišioti, ką nors nemandagiai užsipulti; rekti, bartis su kuo nors (paprastai vyresniu); ant lietuvių vaikoti — skleisti gandus (apie ką); ap-

Labai naudingas leidinys

Iš Vilniaus atkeliavo dar „šiltas“ — sausio viduryje išspausdintas *Muzikos kalendorius*. Tai jau vienuoliktasis panašaus pobūdžio leidinys, šis — skirtas 2001-iesiems metams.

Kaip rašo jo sumanytojas ir leidejas, muzikologas Vaclovas Juodpusis, „pradėtas leisti vos tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę, jis kasmet liečia vis daugiau muzikos istorijos faktų, Lietuvos žmonėms bandoma pristatyti kuo daugiau lietuvių muziką“. Tad ir puslapių skaičiumi šių metų *Kalendorius* yra didžiausias — 132 psl.

Nors leidinys vadinasi *Kalendoriumi*, tačiau jis mažai panašus į kitus, Lietuvoje leidžiamus, kalendorius. Gal tik tuo, kad iš eilės nuo sausio 1 ir gruodžio 31 d. yra pažymima, kurie muzikinės srities žmonės yra gimę ar mirę, o taip pat paminima, kokie muzikinio gyvenimo įvykiai atsitikę.

O tų vardų ar sukakčių čia paminėta ne viena šimtinė. Kai kurie asmenys ar įvykiai yra išryškinti ilgesniais rašinėliais ar net straipsniais. Leidinio pradžioje visas puslapis skirtas solistei Vincei

kalbėti; apšmeižti; ant peilių eiti — muštis, nesutikti, vaidytis; ant šakės (šakių) kelti — per daug girti, labai aukštinti (be reikalo); baigtas kriukis — klausimas baigtas; viskas pasakyta; bambą į bambą trinti — šokti labai susiglaudus (ypač greitą fokstrotą ar panašų šoki); bijai vilko, neik į mišką — jeigu ko nors bijai, nedaryk; nerizikuok; kaip inkstas taukuose — labai geras gyvenimas; lengvas gyvenimas; viskuo aprūpintas gyvenimas; dantis ant lentynos padėti — sakoma, kai nieko nėra valgyti; devynios galybės — labai labai daug; dovanotam arkliui į dantis nežūri — priimk dovaną tokią, kokią ją duoda; eiti šunų šukuoti — būti niekam netikusiam; niekur nerasti darbo; galvomis eiti — dūkti, šelti, labai išdykaukti; į akis miglą pūsti — pasakoti nebučius dalykus; smarkiai meluoti; į šuns dienas išdėti — labai smarkiai išbirti, iškoneveikti; ir vėtytas, ir mētytas — daug matęs, daug išgyvenęs žmogus; iš po šuns ištrauktas — labai smarkiai suglamžytas; išvirsti iš kojų — labai pasi-

Jonuškaitei, nes šių metų sausio 22 d. sueina 100 m. nuo jos gimimo (mirė 1997 m. gegužės 18 d.). Išspausdinta citatų apie šios solistės gyvenimą bei darbų. Yra ir jos pačios mintys apie save, kurios skamba taip: „Su daina gimiau, su daina augau, su daina gyvenu. Jeigu nebūtų dainos, rodos, būtų žuvusi dalis mano sielos gyvenimo“.

Vertiant leidinio puslapius, matome kad sausio 21 d. suejo 80 m. nuo tautosakos rinkėjo Juozo Būgos gimimo (mirė 1957 m. gruodžio 29 d.). Rašoma, kad J. Būga nuo

gerti; kai akmuo sužaliuos — niekad, niekuomet; kaip žemę pardavęs — labai liūdnas, nusiminęs; (mano) širdis kulnuose — aš labai persigandau; beveik apalpa; ne iš kelmo spirtas — sumanus, gudrus, nekvailas; nertis iš kailio — labai (per daug) stengtis; nors gyvas į žemę lišk — (sakoma, kai kas yra labai susijaudinęs); paleisti raudoną gaidį — padegti ką nors (paprastai namą); pilvas dvylika muša — labai išalkęs, labai peralkęs; spjauyti ir gaudyti — nieko nedaryti, tinginiauti, gulėti be darbo; strėnas nuleisti — smarkiai ką nors apkulti, sumušti; suriesti į ožio ragą — nugaleiti, įveikti; šaukštai po pietų — jau per vėlu; viskas praėjė, reikalai baigti; tik gulbės pieno trūksta — visko yra labai daug; nieko netruksta; užversti kojas — mirti; baigti dienas šioje ašarų pakalnėje; varnas gaudyti — tinginiauti, nieko nedirbti, spoksoti; vėjais eiti — nieko neveikti, nueiti blogais keliais; viskas nuejo šuniui ant uodegos — iš tų planų visiškai nieko neišėjo.

1949 m. gyveno JAV, čia iš lietuvių surinko ir magnetofonu užrašė apie 4,000 liaudies dainų ir apie 50,000 kitų tautosakos dalykų. Pažymima, jog J. Kreivenas rotatoriumi išspausdino apie 100 jo užrašytų sutartinių.

Sužinome, kad sausio 21 d. savo 60-metį minėjo garsusis ispanų dainininkas Placido Domingo, o taip pat tą dieną prieš 115 metų gimė italų dirigentas Arturo Toscanini (mirė 1954 m. sausio 16 d.).

Sunku išvardinti daug leidinyje paminėtų sukaktuvinių. Tad bent dalį jų sužymėsim. Sausio 30 d. sueina 96 m. nuo kanklininkės „Čiurlinio“ ansamblio kanklių orkestro vadovės Onos Mozolauškaitės-Mikulskienės gimimo (ji dabar gyvena Lietuvoje).

Vasario 9 d. — 70 m. nuo chorvedžio prof. dr. Aniceto Armino gimimo. Šis ir Čikagoje viešėjęs žymus Lietuvos muzikas, šalia kitų darbų, yra parašęs ir išleides knyga *Lietuvių chorai tautinės savimones ir muzikines kultūras žadintojai*.

Vasario 25 d. sueina 25 metai nuo Broniaus Jonušo mirties (gimė 1899 m. vasario 27 d.). Kalendoriaus gale yra trijų puslapių straipsnis apie šį muziką. Šiame skyryje randame ilgus rašinius ir apie išeivijoje gyvenusius muzikus Juozą Stankūną bei Bronių Budrioną (kadangi ir jų „pavalsnės“ sukaktys šiemet yra minimos).

Kalendoriuje pažymėta, kad vasario 28 d. prieš 70 metų gimė kompozitorius, chorvedys, vargonininkas Faustas Strolia. Reikia pasakyti, jog Čikagos lietuviams jis yra pa-

žįstamas dar ir kaip kitų sričių darbuotojas. Kalendoriuje taip pat yra skyreliai „Ar žinote, kad“. Viena jų, rašoma, kad veikia Šiaurės Amerikos Lietuvių muzikos sąjunga, o jos valdybos pirmininkas yra Faustas Strolia.

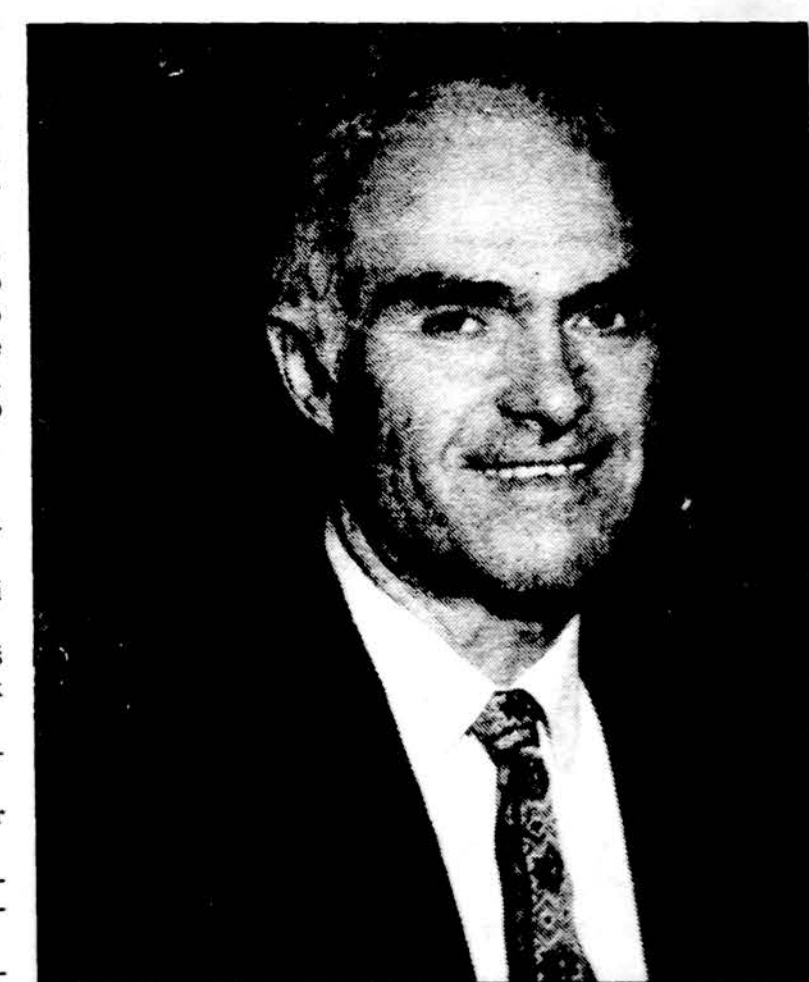
Šiame skyrelyje randame žinių ir apie Čikagoje gyvenusį muziką Juozą Bertulį „Kompozitorius Juozas Bertulis, 1924-1928 m. studijavęs Klaipėdos konservatorijoje, yra sukūręs operą „Sapnas sapne“, 3 operetas, 7 baletus, simfoniją „Pavasaris“, dainų, giesmių, surinkęs apie 500 lietuvių liaudies dainų. Jo gyvenimo kelias nutrūko Čikagoje 1969.09.13“.

Kalendoriuje suminėtos dešimtys išeivių muzikų ar išeivijoje vykusių muzikinių renginių sukakčių. Tačiau leidinio sudarytojas V. Juodpusis norėtų dar daugiau informacijų.

Jis savo žodyje rašo: Įžengus į naująjį šimtmetį ir tuksantmetį, tikiu susilaukti ateityje minėtųjų datų, kurios padėtų atskleisti pasaulio lietuvių muzikinės veiklos platumas. Juodpusis prašo siūlymų rengdavimų ir atsiliepimų šio reikalu. Visi tai reikia siųsti jo vardu šiuo adresu: A. Goštauto g. 4-3, 2001 Vilnius, Lietuva, arba telefonu Vilniuje 617150. Į jį galima kreiptis ir šio leidinio „išsigijimo reikalu“.

Muzikos kalendoriaus tiražas — tik 1,000 egz. Jį išleido Lietuvos muzikų rėmimo fondas. Kalendoriaus išleidimą rėmė Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija. Leidinio viršelio autorius — dail. Romas Dubonis.

Edvardas Šulaitis

Muzikas, kompozitorius Faustas Strolia, š.m. vasario 28 d. švenčiantis 70 metų amžiaus sukaktį.

Jau išleisti abu tomai

2000-ųjų metų gruodžio mėnesyje pasirodė pirmasis Jono Kazlausko *Rinktinių raštų* tomas. Keletą savačių vėliau jau turime antrą ir paskutinį tomą. Sudarė ir parengė spaudai Vilniaus universiteto baltistikos vedėjas profesorius Albertas Rosinas.

Antrajame tome skelbiami svarbiausi J. Kazlausko straipsniai, kurie buvo išspausdinti įvairiuose žurnaluose kaip *Baltistica*, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, *Kalbotyra* ir t.t. Sudarytojas Pratarėje pabrėžė, kad atsisakė keleto straipsnių, kurių tekstai mažai kuo tesiskiria nuo *Lietuvių kalbos istorinės gra-*

matikos teksto, išspausdinto fotografiniu leidiniu pirmajame tome.

Kazlausko *Rinktinių raštų* išleidimas yra tikrai „pirmasis jo šviesaus atminimo įamžinimo darbas“ (psl. 6). Dabar parengta baltistikos vedėjas išsamus monografija apie Kazlausko mokslinę veiklą ir aplamai jo įnašą kalbotyroje. Jonas Kazlauskas, *Rinktinių Raštai*. II. Straipsniai, Recenzijos, Kalbos kultūra. Sudarė ir parengė spaudai prof. habil. dr. Albertas Rosinas. Mokslo ir enciklopedijų institutas, Vilnius 2000. 323 psl.

Alfred Bammesberger